

УДК 821.161.2–313.1.09 Даниленко
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.52>

**ОПОВІДАННЯ «ГРОЗИ НАД ТУРОВЦЕМ» ВОЛОДИМИРА ДАНИЛЕНКА
В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

**SHORT STORY “THUNDERSTORMS OVER TUROVETS” BY VOLODYMYR
DANYLENKO IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN POSTCOLONIAL LITERATURE**

Лаврусенко М.І.,
orcid.org/0000-0003-0052-5627
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Українська література впродовж усього часу свого існування була під пильним оком імперій, до складу яких входила наша земля. З часів І. Котляревського (к. XVIII століття) і до 90-х років XX століття імперська Росія, а згодом Радянський Союз забороняли українське слово або ж допускали його до читача тільки після ретельної цензури.

Зберігати свою ідентичність українській спільноті допомагала література. Митці відкрито чи на рівні підтексту говорили про нашу самобутність, порушували питання про свободу і майбутню державу.

У кінці XX століття в літературознавстві зароджується постколоніальна критика. Досвід і висновки світового й українського літературознавства дають нам право стверджувати, що актуальною є розмова про український текст, написаний в часи буття в метрополії, з позицій постколоніального підходу.

Проза сучасного українського письменника Володимира Даниленка демонструють усвідомлення драми буття людини на власній землі, але в чужій державі.

В оповіданні «Грози над Туровцем» автор порушує проблему пошуку людиною власної ідентичності. Звернення до себе справжнього, до свого начала реалізується в оповіданні через створення родинного міфу, закоріненого в українських національних звичаях та традиціях. Постколоніальний дискурс твору простежується в антитезі гармонії батьківського дому і дискомфорту вулиці, соціуму.

Оповідання «Грози над Туровцем» має анти- і постколоніальний зміст. Постколоніальне простежується у неоміфологічному пошуку героєм своєї ідентичності – творенні сімейного міфу про жінку-Берегиню. Анतिकолоніальне розкривається в осуді дій людей, позбавлених свободи, бажання думати і шукати істину. Вони позиціонуються як чужий, ворожий, дискомфортний світ, протиставлений гармонії національної родини. Твір має оптимістичне закінчення. У ньому, як і в інших прозових здобутках автора, змальований процес формування сильного героя, закоріненого в національне буття. У такий спосіб митець утверджує надію на подолання українцями колоніального мислення і поведінки.

Ключові слова: Володимир Даниленко, сучасна українська література, антиколоніалізм, постколоніальна критика, оповідання.

Throughout its existence, Ukrainian literature was under the watchful eye of the empires that included our land. From the time of I. Kotlyarevskiy (the end of the 18th century) and until the 90s of the 20th century, imperial Russia, and later the Soviet Union, banned the Ukrainian word or allowed it to the reader only after careful censorship.

Literature helped the Ukrainian community to preserve its own identity. Artists openly or directly talked about our identity and raised questions about freedom and the future state.

At the end of the 20th century, postcolonial criticism was born in literary studies. The experience and conclusions of world and Ukrainian literary studies give us the right to assert that the conversation about the Ukrainian text written during the time of existence in the metropolis, from the standpoint of the post-colonial approach, is relevant.

The prose of the modern Ukrainian writer Volodymyr Danylenko demonstrates awareness of the drama of a person's existence on his own land but in a foreign country.

In the short story "Thunderstorms over Turovets", the author raises the problem of man's search for his own identity. The appeal to the true self, to its origin, is realized in the short story through the creation of a family myth rooted in Ukrainian national customs and traditions. The postcolonial discourse of the work can be traced in the antithesis of the harmony of the parental home and the discomfort of the street, and society.

The short story "Thunderstorms over Turovets" has anti- and post-colonial content. The post-colonial can be traced to the hero's neo-mythological search for his identity – the creation of a family myth about the Berehynia ("homemaker") woman. Anti-colonialism is revealed in the condemnation of the actions of people deprived of freedom, the desire to think and seek the truth. They are positioned as a foreign, hostile, uncomfortable world, opposed to the harmony of the national family. The work has got an optimistic ending. In it, as well as in other prose achievements of the author, the process of formation of a strong hero, rooted in national existence, is depicted. In this way, the artist affirms the hope that Ukrainians will overcome colonial thinking and behavior.

Key words: Volodymyr Danylenko, modern Ukrainian literature, anti-colonialism, post-colonial criticism, short stories.

Постановка проблеми. Українська література впродовж усього часу свого існування була під пильним оком імперій, до складу яких входила наша земля. З часів І. Котляревського (к. XVIII століття) і до 90-х років XX століття імперська Росія, а згодом Радянський Союз забороняли українське слово або ж допускали його до читача тільки після ретельної цензури.

Про страх перед українською культурою свідчить руйнування у кінці XVIII століття Запорізької Січі, освітня реформа початку XIX століття, яка поставила на меті русифікувати народи, що входили до метрополії, введення цензурних статутів 1804 і 1826 років, що забороняли друкування і ввезення із-за кордону літератури, яка могла сприяти вільнодумству й дискредитувати владу. Українська інтелігенція загалом й художнє слово, зокрема, лякало російську імперію, про що свідчить розгром Кирило-Мефодіївського братства (1847 р.), заборона писати й малювати ув'язненому українському поету Тарасу Шевченку (1847–1857 р.р.), Валуєвський циркуляр (1863 р.), Емський указ (1876 р.), закриття національних театрів (1884 р.), заборона дитячих видань (1885 р.) та ін.

Гоніння на українське слово було і в часи радянської влади. Новостворена держава організувала масові арешти і знищення української інтелігенції у 1930-і роки. 1930-го року розпочався процес над сфабрикованою «Спілкою визволення України». На лаві підсудних опинилися науковці, письменники, педагоги, студенти, лікарі, яких звинувачували в українському буржуазному націоналізмі. 1937–1938 роках розпочалися репресії і розстріли національної інтелігенції, яка підозрювалася в антирадянській діяльності (М. Зеров,

В. Підмогильний, Л. Курбас, М. Куліш, Г. Косинка та багато інших). Породжений «хрущовською відлигою» рух шістдесятників також був придушений (смерть А. Горської, В. Івасюка, В. Стуса, В. Марченка та інших, вимушене мовчання Л. Костенко та інших). Завданням цих заборон було створити імперську людину – русифікованого невігласа, що соромиться і зневажає своє коріння.

Зберігати свою ідентичність українській спільноті допомагала література. Навіть у найтемніші часи історії національні митці відкрито чи на рівні підтексту говорили про нашу самобутність, порушували питання про свободу і майбутню державу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У XX столітті почався активний антиколоніальний рух. Після Другої світової війни колишні країни-імперії дали свободу колонізованим народам. На ці політичні процеси зреагували і красне письменство, і літературознавство. В англomовному просторі зароджується постколоніальна критика. Специфіку цього наукового підходу обґрунтували у свої роботах Е. Саїд, Г. Бгаґба, С. Слемон, Г. Тіффін, Арун П. Мукгерджі та інші. Об'єктом вивчення дослідників стала розмова про твори колись колонізованих народів, які були написані мовою метрополії. За цією концепцією українську літературу не можна вважати колоніальною, адже вона писалася і видавалася рідною мовою. Однак, ця думка потребує уточнення і пояснення. Надруковані в Російській імперії чи в Радянському Союзі україномовні тексти відповідали канонам метрополії, а, отже, мали вплив колонізатора. Отже, наша література з к. XVIII і до 90-х років XX століття є літературою колонізованої нації і її логічно досліджувати з позицій постколоніальної теорії.

Про потребу такого аналізу художньої літератури народів колишнього Радянського Союзу наголошує П. Іванишин [7], М. Павлишин [11], М. Шкандрій [17] та ін. П. Павлишин, зокрема, у статті «Постколоніальна критика й теорія» зауважує: «З досвіду постколоніальних студій можуть скористати дослідження структур імперського домінування у виявах метрополітальної російської культури (у тому числі і в її канонічних текстах, яким прийнято надавати універсально-людський, вищий-ніж-національний статус) та не-російських культур (явище «лояльної» чи то «колаборантської» культури), як і дослідження антиколоніальних та постколоніальних начал у колонізованих культурах» [11, с. 535]. Літературознавець В. Доній зауважує, що «українська постколоніальна критика ґрунтується на концепції національно-екзистенціальної методології» [5, с. 92]. Дослідження Т. Гундорової [3], П. Іванишина [7], О. Юрчук [18] та інші актуалізують потребу оцінювати українську літературу у зв'язку з історичними подіями, які трагічно позначилися на бутті народу. Показовими у таких розвідках, на думку вчених, є розмова про національну самобутність, історію, філософію. Зауважимо, що ракурс зору українських літературознавців є слушним щодо художніх творів будь-якого народу, що зазнав колоніального впливу.

Варто зауважити, що ракурси зору постколоніальних дослідників на предмет вивчення у художньому тексті різняться. Е. Саїд ставить перед дослідниками завдання окреслити позицію колонізованого народу й метрополії як «МИ – ВОНИ» [12; 13]. С. Слемон й Г. Тіффін актуалізують потребу аналізувати риси інакшості колонізованого народу, яка оприявлюється на фоні культури метрополії [14]. Арун П. Мукгерджі також підкреслює, що постколоніальні літератури відображають стан залежності від імперії. Дослідити відмінності між культурою колонізованого народу й культурою метрополії – важливе завдання постколоніального дослідника [10]. На вивченні винятковості національної наративної моделі на противагу імперським впливам наполягає Г. Бгабба [1].

Досвід і висновки світового й українського літературознавства дають нам право стверджувати, що актуальною є розмова про український текст, написаний в часи буття в метрополії, з позицій постколоніального підходу. Врешті, така робота здійснена дослідницею О. Юрчук у монографії «У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії» [18]. Об'єктом вивчення авторки стала українська

література з ХІ до ХХІ століття. Прикметно, що дослідниця проаналізувала творчість сучасних авторів С. Працюка, С. Жадана, Ю. Андруховича. Доробок Вал. Шевчука, В. Даниленка, Є. Пашковського авторка розглядає з позицій нативізму й контракультурації.

Отже, анти- і постколоніальні аспекти мають твори сучасної національної літератури. Наявність такої прикмети українського красного письменства має своє пояснення. Митці-літератори мали особистий досвід життя в колоніальному суспільстві і/або живуть у сучасній Україні, у якій і в часи незалежності до повномасштабної війни, розпочатої російською федерацією, відчувався сильний вплив держави-сусідки. Нашому суспільству століттями прищеплювався комплекс малоросійства, меншовартості. За словами Є. Маланюка, «малоросійство – це не політика і навіть не тактика, лише завжди апріорна і тотальна капітуляція» [9, с. 234]. Дослідник винною у процесі утвердження малоросійства бачить не тільки імперську Росію, а й самих українців, що так легко згоджуються на свою меншовартість.

Твори українських авторів демонструють несприйняття й заперечення тих цінностей, які плекала епоха залежності від країни-метрополії. Шлях подолання в собі раба імперії, спрямування читача до пошуку пракоріння і, відповідно, усвідомлення себе господарем на рідній землі простежується особливо виразно в сучасній національній літературі. Коментуючи оцінку українського красного письменства з позицій постколоніальної методології, М. Павлишин визначає два види колоніалізму – антиколоніалізм і постколоніалізм. Антиколоніалізм дослідник розглядає як опір колоніальним ідеалам, що реалізується в намаганнях «на місце імперських («фальшивих») мітів поставити («правдиві») міти національного визволення... Постколоніальним можна вважати протистояння на рівні не простого заперечення колоніалізму й схвалення протилежного (як звичайно, нації), а на рівні усвідомлення. Постколоніальному ставленню притаманне використання досвіду як колоніального, так і антиколоніального, і розуміння відносності цих двох історичних структур. Постколоніальна свідомість зовсім не позбавлена політичної заангажованості, але їй притаманна схильність до плюралізму, толерантності, компромісу й іронії» [11, с. 535].

Твори українських митців, з одного боку, змальовують відкрите заперечення метрополійної політики нашої географічної сусідки Росії й це простежується переважно в текстах, що відображають буття українців у часи радянської влади

або в перші десятиліття доби Незалежності (експліцитний, усвідомлений характер). З другого боку, художній тест демонструє неусвідомлене (імпліцитне) змалювання ідентичності, яке оприявлюється в авторському міфі про батьківщину, в акцентуванні розмови на родинних і національних традиціях буття українців.

Постановка завдання. Творчість сучасного українського прозаїка В. Даниленка демонструє кореляцію цих двох способів змалювання українського колоніального буття і його наслідків, тому у своїй розвідці ми зосередимо увагу на змалюванні анти- і постколоніального в епічному доробку автора.

Народжений у 60-і роки ХХ століття митець на власному досвіді відчув особливості життя України, інтегрованої в Радянський Союз на чолі з домінуючою російською нацією. Пошук власної ідентичності як антитеза до буття під завойовником прочитується в його повісті «Сповідь джури Самойловича», романі «Клітка для вивільги», «Ніч із профілем жінки», оповіданнях «Грози над Туровцем», «Крик гриба», «Футбол по-туровецьки» та інших, у яких автор змальовує історію села Туровець упродовж кількох століть, вибудовуючи художній міф своєї малої батьківщини.

Творчість митця, як і твір, обраний нами для оцінки, не залишений поза увагою літературознавчої науки. Особливості художнього мислення автора окреслені в розвідках М. Гончарук [2], С. Єременко [6], В. Лиса [8], Є. Стасіневича [15], В. Цвіліховського [16], О. Юрчук [18] та ін.

Епічні тексти українського автора Володимира Даниленка написані його рідною мовою, проте в їхньому підтексті виразно проглядається усвідомлення драми буття людини на власній землі, але в чужій державі. У творах митця – діалог із сучасником, заклик віднайти свої витoki, аби будувати особисте і національне майбутнє. Приклад цьому – автобіографічне оповідання «Грози над Туровцем» із однойменної книги письменника, означеної як «родинні хроніки».

Виклад основного матеріалу. У творі Володимир Даниленко порушує проблему пошуку людиною власної ідентичності. Звернення до себе справжнього, до свого начала реалізується в оповіданні через створення родинного міфу, закоріненого в українських національних звичаях та традиціях.

М. Гончарук стверджує, що основним засобом прозописьма Володимира Даниленка є «внутрішній монолог, який найбільш точно відтворює безпосередні психічні процеси в екстремальній ситуації екзистенційних переживань» [2].

Оповідь у «Грозах над Туровцем» також має форму внутрішнього монологу-спогаду героя про бабу, яка допомогла йому спростувати наклеп односельців, забравши у людей дощ. Ця історія сформувала у ньому потужний внутрішній стрижень, віру в себе і свій рід, єдність із яким забезпечить упевненість у майбутньому. Підкреслимо, що подібна риторика прочитується й в оповіданні Володимира Даниленка «Крик гриба».

Героєм і оповідачем «Гроз над Туровцем» є хлопчик-підліток, який пізнає науку буття через спілкування з бабою Мариною. У своїй родині він почувається щасливим і захищеним, бо тільки баба вірить у те, що її онук говорить правду. Через спогад оповідача Володимир Даниленко творить новий міф, виписаний відповідно реалій ХХ століття, про статус жінки в українській родині. Героїня твору втілює риси архетипу Матері-Берегині, котра стоїть на чолі роду й готова захистити кожного у складній ситуації. Акцентуація на такій її статусній ролі у творі – це заклик заглянути в матріархальне минуле нашої землі, традиції якого збереглися в національному фольклорі, адже, згідно з дохристиянськими уявленнями, жінка – це універсум, що об'єднує усі покоління.

Онук намагається зрозуміти, що живить очільницю роду, що надає їй надзвичайної сили. В описах баби Марини Володимир Даниленко поєднує реальне, дійсне, побутове з фантастичним, уявним, таємничим, закоріненим в українському міфологічному мисленні.

Героїня постає як звичайна жінка, яка піклується про своє господарство, вмє смачно готувати і любить своїх рідних. Однак портретні деталі, на яких акцентує оповідач, вказують на неординарність натури баби. Онук згадує, що жінка мала чорне волосся, також «пронизливі чорні очі, і її погляду не витримував ніхто... Мені здавалося, що баба бачить наскрізь кожну людину» [4, с. 353]. Надприродні можливості баби Марини – у тісному зв'язку із рідною землею, із тими стихіями, які є культовими для українців. Коли люди в селі образили онука, жінка вдалася до фантастичного чаклування – збрала хмари у глечик і заховала їх на кілька тижнів, чим позбавила людей дощу. Вода і вогонь стали на захист роду. Розв'язкою магічних дій героїні стане дощ із громом, який литиме на Туровець упродовж кількох тижнів як покарання.

Віщунка баба Марина перебуває у повній гармонії з природою. Героїня посвячує онука в секрети своєї незвичайної сили. Вони – у здатності чути, розуміти і любити рідну землю. Такої мудрості жінка навчає підлітка в момент психо-

логічної травми. У підтексті твору утверджується думка про непереможність національного духу, бо він робить людину сильною, а, отже, вільною і готовою долати життєві перешкоди.

Міф про Березину в оповіданні Володимира Даниленка «Грози над Туровцем» осучаснений, наповнений новим змістом. Героїня змальована універсальним знавцем не тільки усного, а й літературного слова. Висновок баби Марини: «Св'їт схований у живому слові, а в писаному – тільки його тень» [4, с. 355], – має особливий сенс. Прочитується прихована авторська думка про те, що не завжди написане слово відповідає життєвій правді. «Писане слово» у застереженні героїні можна прокоментувати як слово чужинця, місія якого прищепити людині інші цінності, наголосити на вторинності його національного начала. Цей підтекстовий зміст підкреслює анти- і постколоніальний пафос твору, бо через оповідача автор мотивує реципієнтів до пізнання своїх витоків, своїх першооснов, коріння яких у тій неотіненій думкою ззовні народній мудрості, що передається від покоління до покоління.

Прикметним є і мовлення баби Марини. Воно рясніє діалектними словами. У такий спосіб автор демонструє зв'язок родинного міфу, який створює оповідач про свою бабу, із національним міфом, осердям якого є жінка-Березина.

Постколоніальний дискурс в оповіданні Володимира Даниленка «Грози над Туровцем» простежується в антитезі гармонії батьківського дому і дискомфорту вулиці, соціуму. Палітра відчуттів оповідача, пов'язаних з перебуванням поза родинного кола, має негативний контекст. Хлопчик отримує психологічну травму, бо його правду (читай – ідентичність) не визнає оточення.

У своєму селі, на рідній землі, він потрапляє у ситуацію соціальної відчуженості. Психологічна травма, яку переживає герой, нібито типова, адже багато підлітків проходять подібне в період самоствердження. Однак рідне-чуже село виштовхує того, хто відстоює себе справжнього, правдивого, а цей момент набуває у творі вже символічного звучання. Окреслюється паралель з довгими століттями буття українців у колоніальній залежності від народів-сусідів, коли людина з національними переконаннями була ворогом.

Зауважимо, що і в змалюванні поведінки односельців, які оговорили оповідача, також присутній антиколоніальний контекст. Герої не шукають правди, а безвольно приймають брехню, що, вважаємо, є типовою рисою людей, котрих позбавили права думати і шукати істини часи колоніальної залежності.

Висновки. Отже, оповідання Володимира Даниленка «Грози над Туровцем» має анти- і постколоніальний зміст. Постколоніальне оприявнюється у неоміфологічному пошуку героєм своєї ідентичності – творенні сімейного міфу про жінку-Березину. Антиколоніальне розкривається в осуді дій людей, позбавлених свободи, бажання думати і шукати істину. Вони позиціонуються як чужий, ворожий, дискомфортний світ, протиставлений гармонії національної родини.

Зауважимо, що оповідання Володимира Даниленка «Грози над Туровцем» має оптимістичне закінчення. У ньому, як і в інших прозових здобутках автора, змальований процес формування сильного героя, закоріненого в національне буття. У такий спосіб митець утверджує надію на подолання українцями колоніального мислення і поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабба Г. Націєрозповідність. М. Зубрицька (Ред.), *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів : Літопис, 1996. С. 559–562.
2. Гончарук М. Новий герой, що з'явився на руїнах імперії. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2015/01/01/132757.html>
3. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есе. Київ : Грані-Т, 2013. 548 с.
4. Даниленко В. Грози над Туровцем. Родинні хроніки Львів: Піраміда, 2014. 370 с.
5. Доній В. Теоретичні концепти постколоніального дискурсу. Література в контексті культури: зб. наук. пр. Вип. 26. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. С. 89–93.
6. Єременко С. Пам'ятати про поразки і виховувати переможців. Історія українських родів у книжці Володимира Даниленка «Грози над Туровцем». *День*. 2014. № 92.
7. Іванишин П. Українське літературознавство постколоніального періоду. Київ : Академія, 2014. 192 с.
8. Лис В. Драма і поезія туровецького розливу. *Літературна Україна*. 2014. 25 вересня (№36). С. 6–7.
9. Маланюк Є. Малоросійство. *Книга спостережень: Проза: в 2-х т.* Т. 2. Торонто, Онтаріо : «Гомін України», 1966. С. 229–246.
10. Мукгерджі Арун П. Чий постколоніалізм і чий постмодернізм? М. Зубрицька (Ред.), *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів : Літопис, 1996. С. 562–565.

11. Павлишин М. Постколоніальна критика і теорія. М. Зубрицька (Ред.), *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів : Літопис, 1996. С. 531–535.
12. Саїд Е. Орієнталізм. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 511 с.
13. Саїд Е. Культура й імперіялізм. Київ: Критика, 2007. 608 с.
14. Слемон С, Тіффін Г. Постколоніальна критика М. Зубрицька (Ред.), *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів : Літопис, 1996. С 536–540.
15. Стасіневич Є. Буря в склянці води: грози не буде. URL: http://zik.ua/news/2014/05/23/magichnyu_realizm_u_knyzi_volodymyra_danylenka_grozy_nad_turovtsem__prezentatsiya_u_lvovi_490613
16. Цвіліховський В. Володимир Даниленко: «Велика література – це джерело великих пристрастей»: інтерв'ю. *Літературна Україна*. 2015. 5 лютого (№6). С. 4.
17. Шкандрій М. В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби. Київ : Факт, 2004. 498 с.
18. Юрчук О. У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії. Київ : Академія, 2013. 224 с.